

Տ Ա Ր Ե Կ Ա Ն Հ Ա Շ Վ Ե Տ Վ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի 2023 թ. գիտական հետազոտությունների և գիտակազմակերպչական գործունեության հիմնական արդյունքների մասին

1. **ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի 2023 թ. գործունեության կարևորագույն արդյունքներից են՝**
«Շիրակի հնագիտական և պատմազգագրական ուսումնասիրություններ-3» գիտա-
կան թեմայի /ղեկ.՝ պ.գ.թ. Արմեն Հայրապետյան/ շրջանակներում՝

ա. 2023 թ. Կենտրոնի հնագետների նոր արշավախումբը շարունակեց պեղումները Ջրածորի բրոնզ-երկաթեդարյան ամրոց-բնակավայրի տարածքում: Հիմնական աշխատանքները կենտրոնացվեցին ամրոցի արևմտյան լանջին պաշտպանված պարսպապատի ուղղությամբ: Թափված քարերը հեռացնելուց հետո ուրվագծվեց ամրոցի պարսպի հորիզոնական շարվածքը: Պեղավայրում հայտնաբերվեցին բազալտե վեցանկյուն կտրվածք ունեցող պաշտամունքային սյան մնացորդներ: Պեղված նյութի մեջ գերակշռող են վաղերկաթեդարյան և ուշերկաթեդարյան խեցանոթների բեկորները: Աներկբա է, ամրոցը ներկայիս տեսքը ստացել է դարերի ընթացքում՝ անընդհատ օգտագործվելով և վերանորոգվելով:

բ. Բացահայտվեց Աշոցքի սարահարթի բրոնզ-երկաթեդարյան ամրոցների համակարգը: Տարբեր մեծության այս պաշտպանական կառույցները իրար հետ կապված են եղել 1,5-2 մ լայնությամբ պատաշարերով: Ցավոք, դրանք պահպանվել են կղզյակներով, քանի որ տարածքները բնակեցված են և օգտագործվում են գյուղատնտեսական նպատակներով: Առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում նույն սարահարթում հանդիպող ցից քարերի «քարուղիները»: Այս համալիրները տարածված են Աշոցք, Հարթաշեն և Զույգաղբյուր բնակավայրերի միջև: Նախնական դիտարկմամբ գործ ունենք հնագիտական մեգահամալիրների հետ, որոնց իրական նշանակությունն առայժմ բացահայտված չէ:

գ. 2023 թ. ապրիլ-հունիս ամիսներին հետախուզական աշխատանքներ կազմակերպվեցին Շիրակի մարզի Հարթաշեն համայնքի դամբանադաշտում՝ կատարվեց օդալուսանկարահանում, պատրաստվեց դամբանադաշտի օրթոֆոտոալանը և մոդելը: Հետախուզական աշխատանքներ կազմակերպվեցին նաև Քեթիի դամբանադաշտում և ամրոցում: Կատարված աշխատանքը թույլ է տալիս ենթադրել, որ Քեթիի ուշբրոնզ-վաղերկաթեդարյան ամրոցը, որի №21 դամբանում ժամանակին երկանիվ սայլի մնացորդներ էին հայտնաբերվել, ունեցել է Շիրակի դաշտից դեպի Աշոցքի սարահարթ գնացող լեռնանցքը վերահսկող գործառույթ: Ամրոցի տարածքում օդալուսանկարահանման եղանակով ֆիքսվեցին ճանապարհի հիշեցնող կառույցի մնացորդներ:

2. Բազային ֆինանսավորմամբ ստացված հիմնական արդյունքները 2023թ.

ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնը 2023թ. շարունակել է իրականացնել «Շիրակի հնագիտական և պատմազգագրական ուսումնասիրություններ-3» գիտահետազոտական ծրագիրը /ղեկ.՝ պ.գ.թ. Արմեն Հայրապետյան/:

Հնագիտության գծով - նոր հուշարձանների հայտնաբերման, թվայնացման և վերգետնյա նյութի հավաքագրման նպատակով հետախուզական աշխատանքներ են կատարվել Շիրակի մարզի Մարմաշեն, Կապս, Ջրածոր, Հովունի գյուղերի վարչական տարածքներում: Կապս գյուղի տարածքում՝ հայտնի վաղբրոնզեդարյան դամբանադաշտի հարևանությամբ, փաստագրվել են բնակատեղիի մնացորդներ և քարաշարեր: Մարմաշենի ուրարտական արձանագրության հատվածում հավաքագրվել են ուշերկաթեդարյան խեցեղենի մնացորդներ, որոնք ժամանակակից են Ջրածորի երկաթեդարյան շերտի նյութերին:

Պատմագիտության գծով - Ուսումնասիրվել են էբլա քաղաք-պետության (Ք.Ա. III հազ. երրորդ քառորդ) սեպագիր՝ հիմնականում տնտեսական բնույթի արձանագրությունները: Էբլան Հայկին ճանաչել էր ամբողջ Արմի երկրի ցեղապետ-արքա, և իր թագավոր էբրիումի կողմից թանկարժեք նվերներ ուղարկել: Նվերների հասցեատեր Հայան նույն ինքը Հայկն է: «Քարթլիս ցխովրեբան» պահպանել է հայոց նախնի Հայկի անվան հնագույն **Հայա** տարբերակը՝ էբլայական արձանագրություններից հայտնի *Հայա-ն՝ հաոս* տեսքով: Շարունակվել է պատմական Տայք նահանգի պատմաժողովրդագրական ուսումնասիրությունը: Քննվել են նահանգի հայ ազգաբնակչության ուժացման ընթացքն ու դրան նպաստող գործոնները: Ալեքսանդրապոլի գավառի XIXդ. վերջի-XXդ. սկզբի սոցիալ-տնտեսական կյանքի ուսումնասիրության ուղղությամբ՝ հստակեցվել են բանվոր դասակարգի ձևավորման նախապայմանները, նրանց սեռա-տարիքային և ազգային կազմը, աշխատաժամանակի տևողության ու վարձատրության հարցերը: Շարունակվել է Ալեքսանդրապոլի գավառի կրթամշակութային կյանքի ուսումնասիրությունը: Հանրության դատին են հանձնվել Կ. Հովհաննջանյանցի, Տ. Ռաշմաճյանի և Պ. Հայկազունու հուշերը Ալեքսանդրապոլի դպրոցներում տիրող բարքերի մասին: Առանձին քննության առարկա է դարձել նաև որբախնամ գործի կազմակերպումն Ալեքսանդրապոլում XXդ. սկզբին:

Ազգագրության գծով – Շարունակվել է Հայաստանում խորհրդային կարգերի հաստատման ու տնտեսավարման նոր՝ պետական եղանակին անցնելիս Ալեքսանդրապոլի ավանդական տնտեսության մեջ առաջացած փոփոխությունների քննությունը: Լուսաբանվել են Լենինականի ֆաբրիկա-գործարանային արդյունաբերության ձևավորման գործընթացում ավանդական մասնագիտությունների հարմարվողականության մեխանիզմները: Շիրակի մարզի XXդ. վերջի-XXIդ. սկզբի սոցիալտնտեսական և էթնոժողովրդագրական ուսումնասիրության քննությամբ ապացուցվել է, որ անցած 30 տարիների ընթացքում մարզի բնակչության էթնոկրոնական կազմում տեղի են ունեցել քանակական և որակական փոփոխություններ՝ ազգային կազմը դարձել է ավելի միատար, իսկ կրոնականը՝ ավելի բազմազան: Անցկացվել են հոգեկրթական միջազգառումներ, խմբային հոգեբանական աջակցության հանդիպումներ՝ օգնելու համար Արցախից տեղահանված մեր հայրենակիցներին վերագտնելու հավատը սեփական ուժերի նկատմամբ: Մշակվել է վերապատրաստման ծրագիր՝ հիմնված հայ մշակույթի, ազգաբանության, բանահյուսության, ավանդույթ-

ների, ծեսերի և սովորույթների վրա: Շարունակվել է Շիրակի արդի երգիծական բանահյուսության ու նրա պոետիկայի առանձնահատկությունների քննությունը:

Բանագիտության գծով – 2023թ. քննվել են Գյումրու արդի խոսվածքի ձևաբանական իրողությունները պատմական զարգացման մեջ: Լեզվաքննության է ենթարկվել *օրորոց* բառանունը հեղինակային օրորերգերում: Հեղինակային օրորների համապատկերում ուսումնասիրվել է գրական միջավայրը, մասնավորապես Րաֆֆու, Հր. Մաթևոսյանի, Ա. Իսահակյանի, Հ. Շիրազի ստեղծագործությունները՝ ֆոլկլորիզմի բաղադրատարրերը վեր հանելու միտումով, բանագիտություն-գրականություն միջգիտակարգի համատեքստում:

Արվեստագիտության գծով – Շարունակվել է Շիրակյան ողբերգի ժանրի ոճական և տիպաբանական առանձնահատկությունների հետազոտությունը: Քննության են առնվել ողբերգերի հորինվածքային այն բաղադրիչները, որոնք ժամանակի ընթացքում պահպանել են կենսական կայունություն: Առանձին քննության առարկա է դարձել Կարսի շրջանի Կարմիր վանքի Կաթողիկե եկեղեցու ճարտարապետական շերտագրությունը: Բացահայտվել են հանվել մասնագիտական որոշ հակասություններ՝ կախված պատմական և վիճակագրական աղբյուրների ու կառույցի փաստացի ճարտարապետության միջև:

2023-ին Կենտրոնում իրականացվող ծրագրի շրջանակներում հրատարակվել են «Գիտական աշխատություններ» պարբերականի 26-րդ հատորի 1-ին (230 էջ) և 2-րդ (220 էջ) պրակները, «Հյուսիսային Հայաստանը պատմության խաչուղիներում (պատմամշակութային համադրություններ)» միջազգային 2-րդ գիտաժողովի հողվածների ժողովածուն (259 էջ), «1918-1921 թթ. իրողությունները շիրակցիների բանավոր հիշողության մեջ» նյութերի ժողովածուն (283 էջ), «Տայք. Պատմաճարտարապետական ուսումնասիրություն: Մաս Ա (Ազորդացվոր և Ճակք)» կոլեկտիվ մենագրությունը (200 էջ), «Ափինյանական ընթերցումներ. ավանդական երաժշտության արդի հիմնախնդիրները» միջազգային գիտաժողովի հողվածների ժողովածուն (280 էջ), «Սերունդների երկխոսություն» երիտասարդական միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուն (150 էջ), 80 գիտական հողվածներ (22-ը՝ արտերկրում) և գիտաժողովների 75 զեկուցումներ (14-ը՝ արտերկրում): Իրականացվել են՝ «Ալեքսանդրապոլ. գթասրտության քաղաք» խորագրով միջազգային գիտաժողովը (14 մասնակից, 2-ը՝ արտերկրից), «Հյուսիսային Հայաստանը պատմության խաչուղիներում (պատմամշակութային համադրություններ)» խորագրով միջազգային 2-րդ գիտաժողովը (22 մասնակից, 2-ը՝ արտերկրից), «Սերունդների երկխոսություն» խորագրով միջազգային գիտաժողովը (17 մասնակից, 7-ը՝ արտերկրից), «Ափինյանական ընթերցումներ. Ավանդական երաժշտության արդի հիմնախնդիրները» խորագրով 3-րդ հանրապետական գիտաժողովը (20 մասնակից), «Եգանյանական ընթերցումներ» հնագիտական 3-րդ միջազգային գիտաժողովը (19 մասնակից, 3-ը՝ արտերկրից), «Ազգագրական-բանագիտական ընթերցումներ» հանրապետական 3-րդ գիտաժողովը (14 մասնակից), 4 հնավայրերի պեղումներ, ազգագրական 14 գիտարշավներ և 26 սեմինարներ: Հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամի աջակցությամբ հուլիսի 11-17-ին հնավայրում կազմակերպեց նաև «Երիտասարդ հնագետների միջազգային ամառային դպրոց» (12 մասնակից, 6-ը՝ արտերկրից), որի աշխատանքներին մասնակցեցին ՀՀ-ից՝ Վանաձորի պետական համալսարանի, իսկ Վրաստանից՝ Սամցխե-Ջավախեթի համալսարանի պատմության բաժինների ուսանողները

Կենտրոնի գիտական, գիտակազմակերպչական և հրատարակչական գործունեության մասին մանրամասն տեղեկատվությամբ հաշվետու տարում գործել են ֆեյսբուքյան էջը, համացանցում տեղադրված Կենտրոնի եռալեզու կայք-էջը /www.shirakcenter.sci.am/ և ԳԱԱ ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ» պարբերականի երկլեզվյա կայք-էջը / www.shiraksciworks.sci.am/:

ՇՀՀ կենտրոնի տնօրեն՝ պ.գ.թ. Ա. Հայրապետյան
գիտքարտուղար պ.գ.թ. Ա. Ալկալով

3. Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված արդյունքները 2023թ.

Հաշվետու տարում ՀՀ ԿԳՄՍՆ Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային (թեմատիկ) ֆինանսավորման շրջանակներում գիտական թեմաների մրցույթի արդյունքներով կենտրոնում իրականացվում են երկու թեմաներ՝ ա. «Տայքը IX-XI դարերում (պատմա-ճարտարապետական ուսումնասիրություն)» և բ. «Հայ աշուղական արվեստը պատմաքննական լույսի տակ»:

«Շիրակի մանկական բանահյուսությունը» խորագրով ևս մեկ թեմա էլ իրականացվում է 2022թ. հոկտեմբերից՝ «Երիտասարդ գիտաշխատողների հետազոտությունների աջակցության ծրագիր - 2022» ծրագրի շրջանակներում:

ա. «Տայքը IX-XI դարերում (պատմաճարտարապետական ուսումնասիրություն)» (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա. Ակոպով) թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ծրագրի կատարման հաշվետու տարում նախապատրաստվեց և հրատարակության ներկայացվեց «Տայք. Պատմաճարտարապետական ուսումնասիրություն: Մաս Ա (Ազորդացփոր և Ճակք) եռալեզու կոլեկտիվ մենագրությունը: 2023 թ. օգոստոսի 15-20-ին թեմայի ղեկավար Ա. Ակոպովի, թեմայի կատարող Դ. Նահատակյանի և թուրքագետ Ա. Գևորգյանի մասնակցությամբ արշավախումբը եղավ Թուրքիայի հանրապետությունում, որտեղ՝ պատմական Տայքի Արսեացփոր և Ուքաղե գավառներում կատարվեցին դաշտային հետազոտական աշխատանքներ: Կատարված աշխատանքների արդյունքները կամփոփվեն հաջորդ տարում հրատարակվելիք «Տայք. Պատմաճարտարապետական ուսումնասիրություն: Մաս Բ (Արսեացփոր և Ուքաղե)» կոլեկտիվ մենագրության մեջ:

Ուսումնասիրվել են Տայքի բնակելի տների ճարտարապետական առանձնահատկությունները, զուգահեռներ են տարվել Տայքի և պատմական Հայաստանի տարբեր շրջանների բնակելի տների ճարտարապետական հորինվածքային ձևերի հետ՝ ցույց տալով դրանց ընդհանրականությունը Հայկական լեռնաշխարհի մյուս բնակավայրերի բնակելի տների ճարտարապետության հետ:

Հաշվետու տարում թեմայի մասնակիցների կողմից հրատարակության է ներկայացվել կոլեկտիվ հոդված՝ «Տայքում քաղկեդոնականության տարածումն ու դրա ազդեցությունը պատմամշակութային միջավայրի ձևավորման վրա»: Հոդվածը հրատարակվել է Web of Science («Scimago Journal & Country Ranking (SJR)») գիտատեղեկատվական հարթակի դասակարգման առաջին քառորդում (Q1 quartile) ընդգրկված «Proceedings in Archaeology and History of Ancient and Medieval Black Sea Region» ժողովածուում:

Հաշվետու տարում թեմայի մասնակիցների կողմից հրատարակվել է 6 գիտական հոդված, ապահովվել է մասնակցություն 4 միջազգային գիտաժողովի, անց է կացվել թեմայի վերաբերյալ 3 գիտական սեմինար:

բ. «Հայ աշուղական արվեստը պատմաքննական լույսի տակ» (ղեկ.՝ արվեստագիտ.թ. Հ. Հարությունյան) թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ծրագրի շրջանակներում հաշվետու տարում աղբյուրագիտական և արխիվային նյութերի ուսումնասիրությունը հնարավորություն տվեց հստակ պատկերացում կազմելու Աստրախանի քաղաքային մշակույթի համատեքստում **աշուղական կենտրոնի** գործունեության մասին: Աստրախանում, առևտրաարհեստավորական միջավայրի պայմաններում զարգացել է աշուղական համքարություն:

նը, որը տիպական բնույթ էր կրում հայկական քաղաքներում: Ելնելով այս տեսանկյունից՝ գտնում ենք, որ հայկական քաղաքների համալիր պատմագագագրական ուսումնասիրության մեջ քաղաքային համայնքը հայ ժողովրդի հասարակական համակեցության ուրույն ձևերից մեկն է:

4. Պոլսի հայ աշուղական կենտրոնի պատմության և գործունեության ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ քաղաքի հայ արհեստավորական միջավայրում կարևորագույն դեր է կատարել աշուղական արվեստը, որը ներառել է նաև **հանենդեների, սազենդերների և թամբուրահարների** արվեստը:

Թե՛ Աստրախանի և թե՛ Կ. Պոլսի աշուղական կենտրոնները բացառիկ արժեքավոր դեր են կատարել տեղի հայ համայնքի պատմամշակութային կյանքում, աչքի են ընկել անհատ աշուղների և գործիքային կատարողների ճոխ արվեստով ու նշանակալի ձեռքբերումներով, որոնք կարևորագույն դեր են կատարել՝ որպես հայ ազգային ինքնության բաղադրիչներ: Այս կենտրոնների պատմական ժառանգության լուսաբանումը հնարավորություն է տալիս միջէթնիկ համագործակցության, մշակութային երկխոսության և փոխհարստացման կարևոր եզրեր և հարթակներ ձևավորելու համար:

Կատարող խումբը աշխատանքի արդյունքները ներկայացրել է սեմինարներում, միջազգային գիտաժողովներում և գիտական հրատարակումներում, հրատարակել է գիտական հոդվածների մեկ ժողովածու:

գ. «Շիրակի մանկական բանահյուսությունը» (ղեկ. բան. գիտ. թեկն. Հ. Մատիկյան) թեմայի իրականացման շրջանակներում կատարվել են բանահավաքչական աշխատանքներ Շիրակի մարզի տարբեր բնակավայրերից՝ Սառնաղբյուր, Մարալիկ, Կապս, Վահրամաբերդ, Մայիսյան, Մարմաշեն և այլն: Գրառվել է երեխաներին հասցեագրված շուրջ 50 բանահյուսական միավոր օրհանների տեքստ, 30 հուշապատում, 5 հեքիաթ, 8 հանելուկ, 5 շուտասելուկ, 7 զրույց, 20 խաղատեսակ:

Շիրակի մանկական բանահյուսության արդի պատկերը ներկայացնելու նպատակով 2023 թ. հունիսի 23-ին Շիրակի մարզային գրադարանում կազմակերպվել է գիտական սեմինար: Կատարող խմբի կողմից դիտարկվել են Շիրակի մանկական բանահյուսությանն առնչվող շուրջ 60 տեքստ: Կատարվել է նյութի տեքստաբանական վերլուծություն:

Գիտական թեմայի կարևոր ձեռքբերումներից առանձնացնենք «Սերունդների երկխոսություն» խորագրով երիտասարդական միջազգային գիտաժողովի կազմակերպումը /25-26 օգոստոս, 2023/, որին մասնակցեցին հետազոտողներ ԱՄՆ-ից, Մեծ Բրիտանիայից, Ռումինիայից, Հնդկաստանից, ՌԴ-ից և Վրաստանից:

Հաշվետու տարում խումբը հրատարակել է 5 հոդված, մասնակցել 10 միջազգային և հանրապետական գիտաժողովների:

ՇՀՀ կենտրոնի տնօրեն

պ.գ.թ. Ա. Հայրապետյան

գիտքարտուղար

պ.գ.թ. Ա. Ակոպով

4. –

5. 2023 թ. հրապարակումների ցանկ

Մենագրություններ, ժողովածուներ

1. ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» հոդվածների պարբերական ժողովածու, Գյումրի, 2023, հ. 1 (26), 230 էջ:
2. ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» հոդվածների պարբերական ժողովածու, Գյումրի, 2023, հ. 2 (26), 220 էջ:
3. Հյուսիսային Հայաստանը պատմության խաչուղիներում (պատմամշակութային համադրություններ): Միջազգային երկրորդ գիտաժողովի նյութեր (հոդվածների ժողովածու), Գյումրի, 2023, 259 էջ:
4. Բազեյան Կ.Ռ., 1918-1921 թթ. իրողությունները շիրակցիների բանավոր հիշողության մեջ, Նյութերի ժողովածու, Ե., 2023, 283 էջ:
5. Ակոպով Ա.Ա., Նահատակյան Դ.Ս., Հակոբյան Ս.Պ., Հայրապետյան Ա.Ս., Տայք. Պատմաճարտարապետական ուսումնասիրություն: Մաս Ա (Ազորդացփոր և Ճակք): Գյումրի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀԿ հրատ., 2023, 200 էջ:
6. «Ափինյանական ընթերցումներ. ավանդական երաժշտության արդի հիմնախնդիրները», հոդվածների ժողովածու, Գյումրի.-Ե., Գիտություն հրատ., 2023, 280 էջ:
7. Ավետիսյան Հ.Գ., Գնունի Ա.Վ., Սարգսյան Գ.Մ., **Մկրտչյան Լ.Ա.**, Բորոխյան Ա.Ա., Արցախի մեզալիթյան մշակույթը, Երևան, ՀԱԻ հրատ., 2023, 183 էջ:
8. «Սերունդների երկխոսություն» (երիտասարդական միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու), Գյումրի, 2023, 150 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

1. **Ալեքսանյան Կ.Վ.**, Բաղայան Ա.Ռ., Խորհրդային իշխանության առաջին քայլերը Ալեքսանդրապոլի գավառում 1920-1921թթ., Ստեփանակերտ, Արցախի պետական համալսարանի «Գիտական տեղեկագիր», Հասարակական գիտություններ, 2023 հատոր 1, Պրակ 1, էջ 320-331:
2. Ալեքսանյան Կ.Վ., Արևմտահայ որբերի դրությունը 1920-1921 թթ. Ալեքսանդրապոլի գավառի բռնազավթման շրջանում, Մ., «Интернаука» Научный журнал, N40(310). Часть 5, 2023, с. 9-13:
3. Այվազյան Գ.Ս., Ալեքսանդրապոլի դպրոցների պատմությունն աշակերտների հիշողություններում. Տիգրան Ռաշմաճյան, Մ., «Интернаука», Научный журнал, N15(285), 2023, с. 23-27:
4. Այվազյան Գ.Ս., Գյումրու դպրոցների պատմությունն աշակերտների հիշողություններում. Կարապետ Հովհաննիսյան, Մ., «Интернаука», Научный журнал, N28(298), 2023, с. 54-64:
5. Այվազյան Գ.Ս., Կրթության կազմակերպման գործընթացը ալեքսանդրապոլում. Պետրոս Հայկազունի, Մ., Педагогика и психология в современном мире: теоретические и

практические исследования: сб. ст. по материалам LXXVII междунар. науч.-практ. конф. N11(76), 2023, с. 288-195.

6. Ասատրյան Ա.Հ., Գեորգի Տիգրանովը Ա. Սպենդիարյանի գործունեության Ղրիմյան շրջանի մասին, Ե., Երաժշտական Հայաստան, 2(63), 2023, էջ 78-83:
7. Ավետիսյան Հ.Գ., Գնունի Ա.Վ., **Մկրտչյան Լ.Ա.**, Բորոխյան Ա.Ա., Հին Հայաստանի «ցից քարերը», Ե., Լրաբեր Հասարակական գիտությունների, 2 (668), 2023, 198-211:
8. Ավետիսյան Հ.Գ., Գնունի Ա.Վ., Բորոխյան Ա.Ա., Սարգսյան Գ.Մ., **Մկրտչյան Լ.Ա.**, Հայաստանի պաշտպանական համակարգի զարգացումը բրոնզ-երկաթեդարյան ժամանակաշրջանում, Ե., Պատմություն և մշակույթ, № 1(19), 2023, էջ 176-191:
9. Ավետիսյան Հ.Գ., Գնունի Ա.Վ., Բորոխյան Ա.Ա., Սարգսյան Գ.Մ., **Մկրտչյան Լ.Ա.**, Ճանապարհային ցանցի գործարկումը բրոնզ-երկաթեդարյան Սյունիքում՝ խոշոր բնակավայրային ագլոմերացիաների գոյության պայմաններում, Ե., Աշխատություններ Հայաստանի պատմության թանգարանի №2(12), 2023, էջ 225-317:
10. **Բազեյան Կ.Ռ.**, Աղանյան Գ.Թ., Դրամը որպես զարդ Բարձր Հայք-Շիրակյան կանանց հագուստի համալիրում, Ե., Աշխատություններ Հայաստանի պատմության թանգարանի, հ. 2 (12), 2023, էջ 180-189:
11. Բազեյան Կ.Ռ., Ժողովրդական ու դեկորատիվ կիրառական արվեստը Խորհրդային Հայաստանում, Ե., Խորհրդահայ մշակույթը: Կոնցեպտը, ընկալումներն ու դրսևորումները, Հոդվածների ժողովածու, ԵՊՀ հրատ., 2023, էջ 251-272:
12. Բոյաջյան Ա.Գ., Շիրակի մարզի բնակչության ազգային և կրոնական կազմի շարժընթացը (ըստ 2001 և 2011թթ. ՀՀ մարդահամարների արդյունքների), Գյումրի, ՇՊՀ «Գիտական տեղեկագիր», N 2, պրակ Բ, 2023, էջ 66-80:
13. Գրքիկյան Լ.Հ., Ժամանակակից հայերենի՝ խնդրառությամբ երկարժույթ չեզոք սեռի բայերը, Ե., Պատմաբանասիրական հանդես, թիվ 2, 2023, էջ 203-212:
14. Խաչատրյան Գ.Կ., **Գրքիկյան Լ.Հ.**, Ժամանակակից հայերենի չեզոք սեռի բայերի կոչականառությունը, Ե., Բանբեր Երևանի համալսարանի, Բանասիրություն, թիվ 1, 2023, էջ 101-110:
15. Հովհաննիսյան Ռ.Պ., Սահակյան Կ.Ա., Գիրը՝ որպես հոգևոր հաց, Սուրբ Էջմիածինը՝ գրքի հանգրվան: Ս. Էջմիածին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի «Վաչէ եւ Թամար Մանուկեան» մատենադարանի հիմնադրման 10-ամյակին նվիրված գիտաժողովի հոդվածների ժողովածու, 2023, էջ 196-208:
16. Սահակյան Կ.Ա., Հովհաննիսյան Ռ.Պ., Մականունները որպես Գյումրու երևելիների բանահյուսական դիմանկարի ստեղծման փորձ, Ե., Շիրակը հայոց բառ ու բանի գանձարան, Միջազգային գիտաժողովի նյութեր (հոդվածների ժողովածու), ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2023, էջ 85-93:
17. Մատիկյան Հ.Հ., Օրորի միջավայրը բանահյուսական և հեղինակային հեքիաթանյութում, Ե., «Հասկեր» մանկական գրականության և բանահյուսության տարեգիրք, N7, 2023, էջ 75-89:
18. Մատիկյան Հ.Հ., Օրորոցի լեզվամշակութային դրսևորումները հայ իրականության մեջ, Ե., Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ, N5, 2023, էջ 174-184:

19. Մատիկյան Հ.Հ., Մելիքսեթյան Ա.Վ., Խաղի մշակույթը «Սասնա Ծռեր» էպոսում Շիրակի ավանդական խաղերի համադրությամբ, Գավառ, Բանահյուսություն և գրականություն միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, 2023, էջ 199-210:
20. Մկրտչյան Լ.Ա., Արարատյան դաշտի հյուսիսում գտնվող աշտարակատիպ կառույցները, Ե., ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ, N 5, էջ 37-44:
21. Նահատակյան Դ.Ս., Կարսի շրջանի Կարմիր վանքի Կաթողիկե եկեղեցու ճարտարապետական ուսումնասիրություններն ու շերտագրությունը, Ե., Երիտասարդ արվեստաբանների գիտական նստաշրջանի նյութեր, 15 (2), 2023, էջ 185-196:
22. Պետրոսյան Ս.Գ., Էբլայերեն և արքադերեն արձանագրությունները Հայկի և իր երկու տոհմապետերի մասին, Ե., «Վէճ» հանդես, թիվ 3 (83), 2023, էջ 189-221:
23. Պետրոսյան Ս.Գ., Adduru և Eritia սեպագրային լեռնանունների շուրջ, Ե., ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, Է. Աղայանի ծննդյան 110 ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, 2023, էջ 221-233:
24. **Авагян И.Э.**, Оганнисян Г.А., Оганнисян А.Г., Документы, связанные с таксами на общественный транспорт, и железнодорожная станция в Александрополе в начале XX в. по архивным материалам, Грозный, Наука в современном мире: взгляд молодых ученых, Материалы IX Международной научно-практической конференции, 2023, с. 39-46.
25. **Авагян И.Э.**, Государственный контроль Российской империи и закрытие публичного дома (дом терпимости) в городе Александрополе по архивным материалам начале XX века, “Кавказ в контексте глобальных вызовов: история и современность” сборник материалов Международной научно-практической конференции, Ставрополь, изд. «Параграф», 2023, с. 3-8.
26. **Авагян И.Э.**, Оганнисян Г.А., Оганнисян А.Г., О насаждении деревьев и алей города Александрополя по архивным материалам национального архива Армении, Нижний Новгород, Наследие В.Г. Короленко. Стратегии гуманизма: сборник материалов Четвертой Всероссийской научно-практической конференции, 2023, с. 226-232.
27. Айрапетян А.С., Социальное положение восточноармянских рабочих в конце XIX века (На примере александропольских железнодорожников), Белгород, «Научные вести», Международный научный журнал, N6(35), 2023, с. 4-13.
28. Айрапетян А.С., Положение рабочих на строительстве Александрополь-Карсской железной дороги, “Кавказ в контексте глобальных вызовов: история и современность” сборник материалов Международной научно-практической конференции Ставрополь, изд. «Параграф», 2023, с. 8-14.
29. Акопов А.А., Исламизация армян в Османской империи на примере исторической провинции Тайк, “Кавказ в контексте глобальных вызовов: история и современность” сборник материалов Международной научно-практической конференции, Ставрополь, изд. «Параграф», 2023, с. 20-25.
30. Базеян К.Р., К истории межкультурных связей в Армении: Ленинанканский текстильный комбинат (20-80-е годы XX века), Е., Наследие веков: электронный научный журнал Института наследия, N2, 2023, с. 46-53.

31. Гнуни А.В., Акопян А.Е., **Мкртчян Л.А.**, Тадевосян А.Т, Нововыявленные эпиграфические материалы по генеалогии джалалидской ветви Орбелянов, М.-Е., Армянская генеалогия: научный альманах. Том 2, 2023, с. 7-11.
32. Aleksanyan K., Issues of education and care of Western Armenian orphans-refugees in Alexandropol district in 1915-1922, Krakov, International independant scientific journal, N56, 2023, pp. 12-16.
33. Avetisyan H., Gnuni A., **Mkrtchyan L.**, Bobokhyan A., Armenian Standing Stones as an Object of Archaeological Study, Systemizing the Past, Festschrift in Honour of Pavel Avetisyan, Archaeopress Archaeology, 2023, pp. 6-21.
34. Harutyunyan H., About some genre features lullaby song, Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, N124, 2023, pp. 8-14.
35. Harutyunyan H., About some typological features of lullabies, Vienna, European Journal of Arts, N4, 2023, pp. 4-14.
36. Harutyunyan H., Creativity of Armenian ashugh in the context of urban culture of Astrakhan, Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, N125, 2023, pp. 3-8.
37. Harutyunyan H., Important representatives of Alexandrapol ashugh center, Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, N114, 2023, pp. 4-8.
38. Harutyunyan H., Some features of ethnic music, Praha, Czech Republic, Sciences of Europe, N128, 2023, pp. 4-8.
39. Hayrapetyan A. The Socio-Economic Life of Transcaucasian Cities in the 19th Century on the Example of Gyumri-Alexandropol (Historic Review), Y., "Review of Armenian studies", N2 (32), 2023, pp. 27-39.
40. Nazaryan L., **Nahatakyan D.**, **Hayrapetyan A.**, Muradyan H., **Matikyan H.**, **Akopov A.**, The spread of Chalcedonism in Tayk and its influence on the formation of the historical and cultural environment, The spread of chalcedonism in Tayk and its influence on the formation of the historical and cultural environment, Ness Ziona, Israel, Proceedings in Archaeology and History of Ancient and Medieval Black Sea Region, N15, 2023, pp. 736-744.
41. **Sahakyan K.**, Sidorva V., Karapetyan V., Culture and Nature: The Play of Ecopoiesis, Գյումրի, ՇՊՀ «Գիտական տեղեկագիր», 2 (45), 2023, էջ 10-25:
42. Vardanyan B., Mkrtchyan L., Modelling of Bronze and Iron Age Monuments at the North-western Slopes of Mount Aragats based on a Case Study of Lernakert, 2023, Systemizing the Past. papers in near Eastern and Caucasian Archaeology Dedicated to Pavel S. Avetisyan on the Accession of His 65th Birthday (Archaeopress 2023), 2023, pp. 446-453.
43. **Vardanyan B.**, Saribekyan M., Davtyan R., **Mkrtchyan L.**, Manukyan S., Preliminary results of excavations of the Early Bronze Age settlement in Lernakert (Armenia), Paradise Lost: The Phenomenon of the Kura-Araxes Tradition along the Fertile Crescent, Collection of Papers Honouring Ruben S. Badalyan on the Occassion of His 65th Birthday, Archaeopress Archaeology, Aramazd, 2023, pp. 472-495.

Հողվածները հրատարակվել են ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» հողվածների պարբերական ժողովածուում, Գյումրի, 2023, հ. 1 (26), 230 էջ:

1. **Ակոպով Ա.Ա., Նահատակյան Դ.Ս.,** Հակոբյան Ս.Պ., Ճակք գավառի պատմաճարտարապետական հուշարձանների տեղագրության և արդի վիճակի շուրջ, էջ 130-142:
2. Ավագյան Ի.Է., «Կումայրի» պատմամշակութային արգելոց-թագարանի պահոցներում պահպանվող կարմրաքարի դամբարանադաշտում պեղված գանձի շուրջ, էջ 100-114:
3. Բազեյան Կ.Ռ., Շիրակի ազգագրական համայնապատկերը Ավ. Իսահակյանի «Ուստա Կարո» վեպում, էջ 19-29:
4. Բոյաջյան Ա.Գ., Շիրակի մարզի սպասարկման ոլորտի զարգացման ուղղությունները և առանձնահատկությունները, էջ 53-64:
5. Հայրապետյան Ա.Ս., Բանվոր դասակարգի ձևավորման սոցիալ-տնտեսական պայմանները Արևելյան Հայաստանում XIX դ. վերջին քառորդին և XX դ. սկզբին (Ալեքսանդրապոլի գավառի օրինակով), էջ 115-129:
6. **Հայրապետյան Ս.Ա.,** Աղանյան Գ.Թ., Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի, էջ 221-223:
7. Հովհաննիսյան Ռ.Պ., «Տղա Դավթի և Խանդուխտի խանումի հեքիաթի» լեզվաոճական քննություն, էջ 76-86:
8. Նահատակյան Դ.Ս., Ակոպով Ա.Ա., Գրիգորյան Ա.Ա., Ասիական վանական համալիրը, էջ 165-176:
9. Պետրոսյան Ս.Գ., Եռյակ դիցանուններ մանկական խաղամուտի գուշակման և հաշվարկման բանաձևերում, էջ 64-74:
10. **Matikyan H., Sahakyan S.,** Peculiarities of Verse Translation (with special reference to H. Toumanyanyan's Quatrains), pp. 177-191:

Հոդվածները հրատարակվել են ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» հոդվածների պարբերական ժողովածուում, Գյումրի, 2023, հ. 2 (26), 220 էջ:

1. Այվագյան Գ.Ս., Ալեքսանդրապոլի «որբախնամ» ընկերությունը (1868-1875), էջ 33-42:
2. Ավագյան Ի.Է., Մերձավորարևելքի Ամերիկյան նպաստամատուցի որբանոցներն ըստ Մեծ եղեռնը վերապրածների հուշապատումների, էջ 86-98:
3. Հայրապետյան Ա.Ա., Գիտական լրատու, էջ 204-213:
4. Հարությունյան Հ.Հ., Աստրախանի հայ աշուղական կենտրոնը պատմաքննական լույսի տակ, էջ 169-179:
5. **Базеян К.Р.,** Аганян Г.Т., Трансформация традиционных ремесел Александрополя в промышленном Ленинакане, с. 133-140.
6. **Sahakyan K., Hovhannisyanyan R., Mikayelyan S.,** Interpreter of the Universal Solidarity within the Ethno-Cultural Context, pp. 156-162.

Հոդվածները հրատարակվել են «Հյուսիսային Հայաստան» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Գյումրի, 2023, 259 էջ:

1. Ակոպով Ա.Ա., Նահատակյան Դ.Ս., Հայրապետյան Ա.Ս., Ոքաղե գավառի պատմա-ճարտարապետական հուշարձանների տեղագրության և արդի վիճակի շուրջ, էջ 241-253:
2. Աղանյան Գ.Թ., **Հարությունյան Հ.Հ.**, Ալեքսանդրապոլի աշուղական արվեստ և համաքարական ավանդույթ, էջ 195-210:
3. Ավագյան Ի.Է., 1926թ. Լենինականի երկրաշարժը և նոր քաղաքի վաղ խորհրդային փուլի կառուցապատման պատմությունը, էջ 211-226:
4. Բոյաջյան Ա.Գ., Շիրակի մարզի ժամանակակից միգրացիայի գործընթացները, էջ 226-241:
5. Գրիգորյան Ա.Հ., **Գրիգորյան Ա.Ա.**, Տայքի եվ հարակից շրջանների բնակելի տների տիպաբանական առանձնահատկությունները, էջ 55-66:
6. Հայրապետյան Ա.Ս., Շիրակը IV-XVIIIդդ. (պատմական ակնարկ), էջ 160-180:
7. Հովհաննիսյան Ռ.Պ., Սահակյան Կ.Ա., *Շիրակի մարզում հայտնի սրբերի և սրբավայրերի մասին հավատարկությունն ու տեղական զրույցներ*, էջ 181-195:
8. Մատիկյան Հ.Հ., Մելիքսեթյան Ա.Վ., Ջուրը քառասունքահանի ժողովրդական ծիսական ավանդությունում Շիրակի դաշտային գրառումների օրինակով, էջ 94-104:
9. Նահատակյան Դ.Ս., Ակոպով Ա.Ա., Տայք նահանգի Բերդացիոր գավառի Կախամախիքի եկեղեցի. Պամաճարտարապետական նոր ուսումնասիրություններ, էջ 83-93:

Հոդվածները հրատարակվել են «Ափինյանական ընթերցումներ. ավանդական երաժշտության արդի հիմնախնդիրները» հոդվածների ժողովածուում, Գյումրի.-Ե., Գիտություն, 2023, 280 էջ:

1. Հարությունյան Հ.Հ., Աշուղական համաքարությունը որպես ավանդական պրոֆեսիոնալ երաժշտության զարգացման կենտրոն, էջ 70-84:
2. Հարությունյան Հ.Հ., Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղը 25 տարեկան է, էջ 3-21:
3. Հովհաննիսյան Ռ.Պ., Բառերի մոգության հրաշքը, էջ 236-249:
4. Մատիկյան Հ.Հ., Նիկողոսյան Շ.Ա., Աշխատանքային երգը որպես Շիրակի քնարական բանահյուսության կայուն տեսակ, էջ 147-160:
5. Պետրոսյան Լ.Ս., Հնագույն արգելոց-սրբավայրեր Հայկական լեռնաշխարհում, էջ 249-263:
6. Asatryan A., Al. Spendaryan's creativity in g. Tigranov's observations, pp. 204-212:
7. **Sahakyan K.**, Sidorva V., Mikayelyan S., Symbolic Peception of Nature in the Process of Psychoregulation, pp. 213-225:

Հոդվածները հրատարակվել են «Սերունդների երկխոսություն» (երիտասարդական միջազգային գիտաժողովի հոդվածների ժողովածու), Գյումրի, 2023, 150 էջ:

1. Հարությունյան Հ.Հ., Ողբերգերի արդի դրսևորումները Շիրակում, էջ 13-25:
2. Հովհաննիսյան Ռ.Պ., Սահակյան Կ.Ա., Էթնիկական մոդելները և ստերեոտիպերը մանկախաղաց երգերում ու խաղերգերում, էջ 77-91:

3. Մատիկյան Հ.Հ., Թումասյան Գ.Ա., Բանասացի հիշողությունը մանկական բանահյուսական տեքստերի հիմնական բաղադրիչ (ըստ Շիրակի մարզում գրառված նյութերի), էջ 125-133:
4. **Մատիկյան Հ.Հ., Վարդանյան Ա.Վ., Մելիքսեթյան Ա.Վ.**, Մանկական երգերում ծիուկերպարի գեղարվեստական ընկալման փորձ (Շիրակում գրառված նյութի զուգադրմամբ), էջ 3-12:
5. Պետրոսյան Լ.Ա., Հոդալլո և Դալալլո անձնանունների և սրանց նախատիպերի մասին, էջ 58-70:

ՇՀՀ կենտրոնի տնօրեն՝

պ.գ.թ. Ա. Հայրապետյան

Գիտքարտուղար՝

պ.գ.թ. Ա. Ակոպով

6. Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն

Տնօրեն՝ պ. գ. թ., դոցենտ Ա.Ա. Հայրապետյան,
 Գիտքարտուղար՝ պ. գ. թ. Ա.Ա. Ակոպով,
 Էլեկտրոնային փոստ՝ info@shirakcenter.sci.am, hkentrone@mail.ru,
 Կայքէջեր՝ shirakcenter.sci.am, shiraksciworks.sci.am

7. --

8. —

9. Տեղեկություններ հաշվետու տարում պատվավոր կոչումների և պարգևատրումների արժանացած գիտնականների մասին

10. Գիտության և կրթության ոլորտում համագործակցությունը ՀՀ բուհերի և այլ կազմակերպությունների հետ՝ նշելով համատեղողների թվաքանակն ըստ կազմակերպությունների, յուրաքանչյուր կազմակերպության հետ համատեղ հրապարակումները

ՇՀՀ կենտրոնը հաշվետու տարում համագործակցել է ԳԱԱ հայագիտական ինստիտուտների, ԵՊՀ-ի, ՀՊՄՀ-ի, ՃՇԱՀ-ի, ՎՊՀ-ի, ՇՊՀ-ի, ՀՊՏՀ Գյումրու մասնաճյուղ-

ղի, ԵՊԿ Գյումրու մասնաճյուղի, Եվրոպական համալսարանի Գյումրու մասնաճյուղի և ՀԳՊԱ Գյումրու մասնաճյուղի հայագիտական ամբիոնների, Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարան հին ձեռագրերի ինստիտուտի, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի, Կումայրի պատմամշակութային արգելոց-թանգարանի, Ալ. Թամանյանի անվան ճարտարապետության թանգարան-ինստիտուտի, Հայոց ազգագրության, Հայաստանի պատմության ազգային, Շիրակի երկրագիտական և Գյումրու ժող. Ճարտարապետության ու քաղաքային կենցաղի թանգարանների, ԳԱԹ-ի և այլ պետական ու հասարակական կազմակերպությունների հետ:

Համատեղողների թիվը՝ 5 (ՇՊՀ), 3 (ԵՊԿ Գյումրու մասնաճյուղ), 3 (ՀՊՏՀ Գյումրու մասնաճյուղ), 1 (ՀՊՄՀ), 1 (ՃՇՀԱՀ), 1 (ՎՊՀ), 1 (ՊԱԹՊՄՊ ծառայություն), 1 («Կումայրի» արգելոց-թանգարան):

2023թ. եղել են 14 համատեղ հրապարակումներ. ՀՀ ԳԱԱ ՀԱԻ (7), ՎՊՀ (1), ՇՊՀ (2), ՑԹԻ (1), ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ (1), ՀՊՄՀ (1), ՃՇՀԱՀ (1):

ՇՀՀ կենտրոնի տնօրեն՝ **պ.գ.թ. Ա. Հայրապետյան**
 Գիտքարտուղար՝ **պ.գ.թ. Ա. Ակոպով**

Աղյուսակ 1

2023թ. թեմատիկայի ամփոփ տվյալներ

N	Կազմակերպությունը	Թեմաների կամ պայմանագրերի թիվը (ո) և ֆինանսավորման ծավալը (X հազ.դր.)			
		Նպատակային ֆինանսավորում	Բազային ֆինանսավորում	Թեմատիկ ֆինանսավորում	Տնտ. Պայմանագրեր
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.	«ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն» ՊՈԱԿ		1-36/23-1SRCAS 51922.9	21T-2A292, 21T-6E197, 22YR-6B030 19895.0	

Աղյուսակ 2

Աղյուսակ 3

Կազմակերպության անցկացրած հանրապետական և միջազգային միջոցառումները

N	Միջոցառման անվանումը	Անցկացման վայրն ու ժամանակը, կազմակերպիչները	Մասնակիցների թիվը	
			ընդամենը	Այդ թվում՝ արտ. երկրներից
1	2	3	4	5
1.	«Ալեքսանդրապոլ. գթասրտության քաղաք» միջազգային գիտաժողով	Գյումրի, 19 մայիսի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն, Շիրակի մարզային գրադարան	14	2
2.	«Երիտասարդ հնագետների միջազգային ամառային դպրոց» (12 մասնակից, 6-ը՝ արտերկրից)	Գյումրի-Ջրածոր, 11-17 հուլիսի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն	12	6
3.	«Ազգագրական-բանագիտական ընթերցումներ», հանրապետական 2-րդ գիտաժողով նվիրված պրոֆեսոր Գ. Խալաթյանցի ծննդյան 165 ամյակին	Գյումրի, 18 օգոստոսի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն	14	
4.	«Սերունդների երկխոսություն» երիտասարդական միջազգային գիտաժողով	Գյումրի, 18 օգոստոսի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն	17	7
5.	«Հյուսիսային Հայաստանը պատմության խաչուղիներում (պատմամշակութային համադրություններ)», միջազգային 2-րդ գիտաժողով	Գյումրի, 23-24 սեպտեմբերի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն	22	2
6.	«Ափինյանական ընթերցումներ. ավանդական երաժշտության արդի հիմնախնդիրները» հանրապետական երրորդ գիտաժողով	Գյումրի, 29 հոկտեմբերի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն, ԵՊԿ Գյումրու մասնաճյուղ	20	
7.	«Եգանյանական ընթերցումներ» հնագիտական 3-րդ միջազգային գիտաժողովը	Գյումրի, 25 նոյեմբերի, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոն	19	3

Աղյուսակ 4

Աշխատակիցների արտասահման (այդ թվում՝ ԱՊՀ երկրներ) կատարած գործուղումներ

N	Կազմակերպությունը	Երկիրը	Գործուղված գիտնականների քանակը		
			Գիտաժողովներին մասնակցելու	Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու	Բանակցությունների և քննարկումների համար
1	2	3	4	5	6
1	«Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն» ՊՈԱԿ	ՌԴ Թուրքիայի հանրապետություն	1	2	

Աղյուսակ 5

Կազմակերպությունում արտասահմանյան գիտնականների ընդունելությունը

N	Կազմակերպությունը	Երկիրը	Ընդունված գիտնականների քանակը		
			Գիտաժողովների մասնակցելու	Համատեղ գիտական աշխատանք կատարելու	Բանակցությունների և քննարկումների համար
1	2	3	4	5	6
1	«Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն» ՊՈԱԿ	ՌԴ, Վրաստան, ԱՄՆ Հնդկաստան Մեծ Բրիտանիա Գերմանիա, Ռումինիա, Նորվեգիա	4 2 1 1 2 1 2 1	6	2 2

Աղյուսակ 6

Աղյուսակ 7

ԳԱԱ գիտաշխատողների 2023թ. հրապարակումների ընդհանուր քանակը

№	Կազմակերպությունը	Մենագրություններ, հոդվածների ժողովածուներ, գլուխ(ներ) գրքերում		Ուսումնական ձեռնարկներ, դասագրքեր		Հոդվածներ գրախոսվող ամսագրերում		Հոդվածներ գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում		Թեզիսներ	
		Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	«ՇՀՀ կենտրոն» ՊՈԱԿ	8	-	-	-	32	16	26	6	75	14

Աղյուսակ 8

Աղյուսակ 9

Աշխատողների թվաքանակի ամփոփ տվյալներն առ 01.01.2023թ.

N	Կազմակերպությունը	Աշխատողների ընդհանուր թիվը	Գիտական աշխատողների թիվը	ԳԱԱ ակադեմիկոսներ	ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամներ	Գիտության դոկտորներ	Գիտության թեկնածուներ
1	2	3	4	5	6	7	8
	«ՇՀՀ կենտրոն» ՊՈԱԿ	22	19			2	13

ГОДОВОЙ ОТЧЕТ

Об основных результатах научных исследований и научно-организационной деятельности 2023г. Ширакского центра арменоведческих исследований НАН РА

1. Основные результаты деятельности ШЦАИ НАН РА за 2023г. следующие:

В рамках научной темы «Археологические и историко-культурные исследования Ширака-3» (рук. к.ист.н. А. Айрапетян).

а. В 2023 году новая экспедиция археологов Центра продолжила раскопки на территории крепости-поселения бронзово-железного века Джрадзора. Основные работы были сосредоточены в направлении оборонительной стены на западном склоне крепости. После удаления разбросанных камней была намечена горизонтальная планировка стены крепости. На месте раскопок были обнаружены остатки базальтового культового шестигранного столба. В раскопанном материале преобладают фрагменты глиняных сосудов эпохи раннего и позднего железа. Несомненно свой нынешний вид крепость приобрела на протяжении веков, постоянно эксплуатируясь и реконструируясь.

б. Обнаружена система крепостей бронзово-железного века на Ашоцком плато. Эти оборонительные сооружения разных размеров были соединены между собой валами шириной 1,5-2 м. К сожалению, они сохранились островчато, поскольку эти территории заселены и используются в сельскохозяйственных целях. Особый интерес представляют «следы» из свайных камней, найденные на том же плато. Эти комплексы раскинулись между населенными пунктами Ашоцк, Арташен и Зуйгахбюр. По предварительным наблюдениям, мы имеем дело с археологическими мегакомплексам, истинное значение которых пока не раскрыто.

в. В 2023 году в апреле-июне в некрополе общины Арташен Ширакского марза были организованы разведочно-исследовательские работы, проведена аэрофотосъемка, подготовлены ортофотоплан и макет кладбища. Также были организованы исследовательские работы на кладбище и крепости Кэти. Проведенные работы позволяют предположить, что храмовая крепость Кети эпохи ранней бронзы выполняла функцию контроля горного перевала от Ширакского поля до Ашоцка, в гробнице №21 которого когда-то были найдены останки двухколесной повозки. Остатки дорожного сооружения на территории крепости были запечатлены аэрофотосъемкой.

2. Основные результаты по базовому финансированию в 2023 году.

ШЦАИ НАН РА за 2023г. продолжил осуществление научной темы «Археологические и историко-культурные исследования Ширака-3» (рук. к.ист.н. А. Айрапетян).

По археологии – с целью обнаружения новых памятников, оцифровки и сбора наземного материала были проведены геологоразведочные работы в административных районах сел Мармашен, Капс, Джрадзор, Овуни Ширакского марза. В районе села Капс, примыкающем к известному некрополю эпохи ранней бронзы, зафиксированы остатки поселения и каменные кладки. В отделе урартских надписей Мармашена собраны остатки керамики эпохи позднего железа, которые современны с материалами, раскопанными из слоя железного века Джрадзора.

По историографии – изучены клинописные надписи города-государства Эбла (третья четверть третьего тысячелетия до нашей эры), преимущественно экономического характера. Эбла признал Айка вождем-королем всей земли Арми, и его король Эбриум послал ему драгоценные дары. Получателем подарков является Хайя – сам Айка. «Картлис Цховреба» сохранил древнюю хайскую версию имени армянского предка Айка – **Хайя**, известного по эблаическим надписям как Науа, в виде **хаос** (hshu). Продолжилось историко-этнографическое изучение исторической провинции Тайк. Рассмотрен процесс ассимиляции армянского населения провинции и факторы, способствующие этому. В направлении изучения социально-экономической жизни Александропольского уезда конца XIX в. и начала XX в. уточнены предпосылки формирования рабочего класса, его половозрастной и национальный состав, продолжительность рабочего времени и вопросы оплаты труда. Продолжено изучение просветительской и культурной жизни Александропольского уезда. Были переданы публике мемуары К. Ованджянца, Т. Рашмачяна и П. Айказуна о нравах, царящих в школах Александрополя. Отдельно рассмотрена организация сиротского дела в Александрополе в начале XX в..

По этнографии – продолжено рассмотрение изменений в традиционном хозяйстве Александрополя при переходе к новому государственному устройству и установлении советской власти в Армении. Объяснены механизмы адаптации традиционных профессий в процессе становления фабрично-заводской промышленности Лениакана. Анализ результатов социально-экономического и этнодемографического исследования Ширакской области конца XXI в. начала XX в. показал, что за последние 30 лет произошли количественные и качественные изменения в этнорелигиозном составе населения региона: национальный состав стал более однородным, а религиозный состав стал более разнообразным. Были проведены психолого-просветительские мероприятия, групповые встречи психологической поддержки, чтобы помочь нашим соотечественникам, вынужденным покинуть Арцах, вновь поверить в свои силы. Разработана программа переподготовки на основе армянской культуры, этнологии, фольклора, традиций, ритуалов и обычаев. Продолжилось исследование современного сатирического фольклора Ширака и особенностей его поэтики.

По фольклористике – в 2023 г. рассмотрены морфологические изменения современной речи гюмрийцев в историческом развитии. Слово «колыбельная» в авторских ко-

лыбельных песнях подверглось лингвистическому исследованию. В контексте авторских колыбельных изучена литературная среда, в частности произведения Раффи, Хр. Матевосяна, А. Исаакяна, Ов. Шираза, с тенденцией выделения элементов фольклоризма, в контексте фольклорно-литературной междисциплинарности.

По искусствознанию - продолжилось исследование типологических и стилистических особенностей жанра скорбных песен Ширика. Рассмотрены жанровые особенности скорбных песен и те сочинительные компоненты, которые с течением времени сохранили жизненную устойчивость. Архитектурная стратиграфия католической церкви Красного монастыря Карсского региона стала предметом отдельного исследования. Выявлены и устранены некоторые профессиональные противоречия между историческими и литографическими источниками и реальной архитектурой сооружения.

В 2023 г. в Центре в рамках проводимой программы были опубликованы 1-й (230 стр.) и 2-й (220 стр.) праки 26-го тома периодического сборника Центра «Научные труды», сборник научных статей (259 страниц) 2-ой международной конференции «Северная Армения на перекрестках истории (историко-культурные сочетания)», сборник материалов (283 страницы) «Реалии 1918-1921 гг. в устной памяти ширакцев», коллективная монография (200 страниц) «Тайк. Историко-архитектурное исследование. Часть А (Азордацпор и Чакк)», сборник статей международной конференции (280 страниц), «Апиняновские чтения. Современные проблемы традиционной музыки», сборник материалов международной молодежной конференции «Диалог поколений» (150 страниц), 80 научные статьи (22 за рубежом) и 75 докладов конференций (14 за рубежом).

Проведены: международная конференция «Александрополь - город милосердия» (14 участников, 2 из-за границы); 2-я международная конференция «Северная Армения на перекрестках истории (историко-культурные сочетания)» (22 участника, 2 из-за границы); международная конференция «Диалог поколений» (17 участников, 7 из-за границы); 3-я республиканская конференция «Апиняновские чтения. Современные проблемы традиционной музыки» (20 участников); 3-я международная конференция по археологии «Еганяновские чтения» (19 участников, 3 из-за границы); 3-я республиканская конференция «Этнографо-филологические чтения» (14 участников). Проведены раскопки 4 древних памятников, 14 этнографические исследовательские экспедиции и 26 семинаров. При поддержке Всеармянского фонда, финансирующего арменоведческие исследования, 11-17 июля на месте раскопок была организована «Международная летняя школа молодых археологов» (12 участников, 6 из-за границы), в которой приняли участие студенты исторического факультета Ванадзорского государственного университета из Армении и Самцхе-Джавахетского университета из Грузии. В отчетном году действовали страница Facebook, трехязычный сайт Центра /www.shirakcenter.sci.am/ и двуязычный сайт периодического издания «Научные труды» ШЦАИ НАН / www.shiraksciworks.sci.am/, с подробной информацией о научной, научно-организационной и издательской деятельности Центра.

Директор ШЦАИ к.ист.н.

Научный секретарь к.ист.н.

А. Айрапетян

А. Акопов

3. Основные результаты по тематическому финансированию в 2023 году.

В отчетном году в результате конкурса научных тем, в рамках тематического финансирования «Научной и научнотехнической деятельности» Комитета по высшему образованию и науке МОНКС РА, в Центре осуществляются две темы.

а. «Тайк в IX-XI веках (историко-архитектурное исследование)»

б. «Армянское ашугское искусство в историко-критическом свете».

С октября 2022 г. в рамках программы «Программа поддержки исследований молодых научных работников - 2022» реализуется еще одна тема «**Детский фольклор Ширака**».

а. «Тайк в IX-XI веках (историко-архитектурное исследование)», (рук. к.и.н. А. Акопов) в отчетном году реализации проекта подготовлена и представлена к печати трехязычная коллективная монография. «Тайк: Историко-архитектурное исследование. Часть А (Азордацпор и Чакк)». В 2023 году 15-20 августа экспедиция с участием руководителя темы А. Акопова, исполнителя темы Д. Наатакяна и тюрколога А. Геворгяна находилась в Республике Турция, где проводились полевые исследования на территории исторических провинций Тайка Арсеацпор и Вокахе. Итоги работ будут обобщены в коллективной монографии «Тайк. Историко-архитектурное исследование. Часть Б (Арсеацпор и Вокахе)», которая будет опубликована в следующем году.

Изучены архитектурные особенности жилых домов Тайка, проведены параллели с архитектурными формами жилых домов Тайка и разных регионов исторической Армении, показана их общность с архитектурой жилых домов других поселений Армянского нагорья.

В отчетном году участники темы представили к публикации коллективную статью: «Распространение халкидонства в Тайке и его влияние на формирование историко-культурной среды». Статья опубликована в сборнике «Proceedings in Archaeology and History of Ancient and Medieval Black Sea Region», входящем в первый квартал (Q1 quartile) классификации научно-информационной платформы Web of Science («Scimago Journal & Country Ranking (SJR)»).

В отчетном году участниками темы опубликовано 6 научных статей, обеспечено участие в 4 международных конференциях, проведено 3 научных семинара по теме.

б. В рамках тематического финансирования программы «Армянское ашугское искусство в историко-критическом свете» (рук. к. искусствоведения А. Арутюнян), изучение источниковых и архивных материалов в отчетном году дало возможность сформировать четкое представление о деятельности **ашугского центра** в контексте городской культуры Астрахани. В Астрахани в условиях торгово-ремесленной среды развивалось ашугское сообщество, имевшее типичный для армянских городов характер. Мы исходим из этой точки зрения, подчеркивая важное положение, установленное в комплексном историко-этнографическом изучении армянских городов, согласно которому городская община является одной из уникальных форм социального сосуществования армянского народа.

Изучение истории и деятельности армянского **ашугского центра Константинополя** показало, что ашугское искусство играло важную роль в армянской ремесленной среде города, куда входили также искусство ханендеев, сазендеров и барабанщиков.

И Астраханский, и ашугские центры К.Полса сыграли исключительно ценную роль в исторической и культурной жизни местной армянской общины, они отличались великолепным искусством и значительными достижениями отдельных ашугов и инструменталистов, сыгравших важную роль в качестве компонентов армянской национальной идентичности. Освещение исторического наследия этих центров дает возможность сформировать важные грани и площадки для межнационального сотрудничества, культурного диалога и взаимообогащения.

Исполнительная группа представила результаты выполненной работы на семинарах, международных конференциях и научных публикациях, опубликовала один сборник научных статей.

в. В рамках реализации темы «**Детский фольклор Ширака**» (рук. к. филол. н. А. Матикян) были проведены работы по сбору фольклорного материала из разных населенных пунктов Ширакского марза: Сарнахбюр, Маралик, Капс, Ваграмаберд, Маисян, Мармашен и др. Записано около 50 фольклорных единиц детского благословительного текста, 30 мемуаров, 5 сказок, 8 загадок, 5 скороговорок, 7 бесед, 20 игр.

В целях представления современного образа детского фольклора Ширака 23 июня 2023 г. в Ширакской областной библиотеке состоялся научный семинар. Исполнительный коллектив рассмотрел около 60 текстов, связанных с детским фольклором Ширака. Проведен текстологический анализ материала. Одним из важных достижений научной темы является организация международной молодежной конференции «Диалог поколений» /25-26 августа 2023 г./, в которой приняли участие исследователи из США, Великобритании, Румынии, Индии, РФ и Грузии.

В отчетном году группа опубликовала 5 статей, приняла участие в 10 международных и республиканских конференциях.

Директор ШЦАИ к.ист.н.

А. Айрапетян

Научный секретарь к.ист.н.

А. Акопов

ANNUAL REPORT

on the main results of scientific research and scientific organizational activities of Shirak Center for Armenological Studies of the RA National Academy of Sciences in 2023

1. The most important results of the activities of 2023 of Shirak Center for Armenological Studies of the RA NAS are as follows:

"Within the scientific framework of "Archaeological and Historical-Ethnographic Studies of Shirak-3" /supervisor: PhD in History, Armen Hayrapetyan/:

a. In 2023, the excavations in the area of the Bronze Iron Age fortress-settlement of Jradzor were resumed by the new expedition of archaeologists from the Center. The defensive wall on the western slope of the castle was the focal point of the main force concentration. The horizontal outline of the castle wall was sketched out after the collapsed stones were cleared away. At the excavation site, remnants of a cult pillar with a hexagonal cut in basalt were discovered. Most of the material excavated consists of fragments of Early and Late Iron Age shells. Inevitably, the current appearance of the castle resulted from centuries of use and restoration.

b. A Bronze Iron Age fortress system was found on the Ashotsk plateau. These defensive structures varied in size and were connected by ramparts that were between 1.5 and 2 metres wide. Unfortunately, the areas have survived as islets because they are inhabited and utilised for agricultural purposes. The "pathways" of pile stones discovered on the same plateau are especially fascinating. These complexes are dispersed throughout the villages of Ashotsk, Hartashen, and Zuygaghbyur. Based on initial observations, it appears that we are dealing with mega-complexes of archaeology, the true significance of which is yet undetermined.

c. From April through June 2023, reconnaissance work was conducted in the cemetery of Hartashen community of Shirak Province. Aerial photography was taken, and a model and an orthophoto plan of the cemetery were created. Additionally, research was carried out in the castle and cemetery of Keti. Based on the conducted research, it can be hypothesised that the tomb No. 21, which once contained the remains of a two-wheeled cart, belonged to the Late Bronze Early Iron Age fortress of Keti, which was in charge of overseeing the mountain pass that connects the Ashotsk plateau along with the Shirak field. On the castle grounds, aerial photography revealed the remnants of a road-like structure.

2. The main results of 2023 obtained with basic financing

In 2022 Shirak Center for Armenological Studies of the RA NAS continued to carry out the research project "**Archaeological and Historical-Ethnographic Studies of Shirak-3**" /supervisor: PhD in History, Armen Hayrapetyan/:

In the field of Archeology - exploration work was done in the administrative areas of Marmashen, Kaps, Jradzor, and Hovuni villages of Shirak Province to find new monuments, digitise, and gather ground material. The ruins of a settlement and stone mounds have been found near Kaps village, close to the well-known Early Bronze Age burial site. Remains of Late Iron Age pottery were found in the Urartian inscription section of Marmashen; these materials are contemporary with the Jradzor Iron Age layer's materials.

In the field of Historiography - primarily economic studies were conducted on the cuneiform inscriptions of the city-state of Ebla (third quarter of the third millennium BC). Hayk was acknowledged by Ebla as the chieftain/leader of the entire Armi region, and his king, Ebrium, had bestowed upon him valuable gifts. Haya the one who receives the gifts is Hayk himself. "Kartlis Tskhovreba" preserved the ancient Haya form of the name of the Armenian ancestor Hayk, who is known as Haya (in the form of haos) from the Eblaic inscriptions. The historical Tayk State histo-demographic research is still ongoing. The assimilation process of the Armenian population of the state was examined, along with the factors that influenced it. As part of the study of the socio-economic life in the Alexandropol province at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, the requirements for the formation of the working class, their gender, age, and national composition, the duration of working hours and the wage issues were specified. The educational and cultural environment of the Alexandropol province was still being studied. Memoirs by K. Hovhanjanyantsi, T. Rashmachyan, and P. Haykazun were delivered to the criticism/justice of the public regarding the moral standards upheld in the Alexandropol schools. Another study looked into how foster care for orphans was organised in Alexandropol in the beginning of the 20th century.

In the field of Ethnography - the study of the changes continued in the traditional economy of Alexandropol during the transition to the new state mode of establishment and management of the Soviet system in Armenia continued. The mechanisms of traditional profession adaptation in the formation of the factory industry in Leninakan were disclosed. The analysis of the socioeconomic and ethno-demographic study of the Shirak Province at the end of the 20th and the beginning of the 21st century has demonstrated that, in the last 30 years, there have been both quantitative and qualitative changes in the ethnoreligious composition among the province population: there has been greater diversity in the religious composition and a more homogeneous national composition. We organised group psychological support meetings and psycho-educational retreats to assist our displaced compatriots from Artsakh in rebuilding their self-esteem. Based on Armenian culture, ethnology, folklore, traditions, rituals, and customs, a training program was created. The analysis of the poetics of Shirak and its contemporary satirical folklore proceeded.

In the field of Folklore Studies - the morphological realities of Gyumri modern speech in its historical development were studied in 2023. The linguistic meaning of the word "lullaby"

3. The results achieved in 2023 via thematic financing means

In the reporting year, within the framework of the contractual (thematic) financing of scientific and scientific-technical activities of the Higher Education and Science Committee of the MoESCS RA, two topics are being implemented in the center: a. **"Tayk in the IX-XI centuries (historical-architectural study)"** and b. **"Armenian bardic (ashugh) art in historical light"**.

Since October 2022, another topic entitled **"Children's Folklore in Shirak"** is being implemented, within the framework of the **"Young Researcher Research Support Program - 2022"** program.

a. In the reporting year of the project implementation, "Tayk in the 19th - 21st centuries (historical-architectural study)" (supervisor: Dr. A. Akopov (Candidate of Historical Sciences)) was prepared and submitted for publication. Part A of the trilingual collective monograph (Azordatspor and Tchakk) in 2023, during the period of 15–20th of August Field research was conducted in the provinces of Arseatspor and Okaghe of historical Tayk, in the Republic of Turkey, with the participation of Gevorgyan, theme supervisor A. Akopov, theme executer D. Nahatakyan, and Turkologist A. The collective monograph "Tayk. Historical architectural study. Part B (Arseatspor and Okaghe)" will contain a summary of the works' findings.

A study was conducted on the architectural features of residential houses in Tayk. The architectural fictional forms of residential houses in Tayk and various regions of historical Armenia were compared, demonstrating the commonality of these forms with the architecture of residential houses in other settlements of the Armenian highlands.

The participants of the theme submitted a group article titled "The Spread of Chalcedonianism in Taik and its Influence on the Formation of the Historical and Cultural Environment" for publication during the reporting year. The article appeared in the volume "Proceedings in Archaeology and History of Ancient and Mediaeval Black Sea Region" and was listed in the Web of Science's "Scimago Journal & Country Ranking (SJR)" first quarter (Q1 quartile) classification.

3 scientific seminars were held on the subject during the reporting year, 4 international conferences were attended, and 6 scientific articles were published by the participants of the theme.

b. The opportunity to create a clear picture of the activities of the Ahsugha Center concerning the urban culture of Astrakhan was provided by the examination of source and archival materials conducted during the reporting year as part of the project funded by the theme "Armenian Bardic (Ashugha) Art in Historical Light" (Supervisor: H. Harutyunyan (PhD in Art Studies)). The trade-craftsman environment of Astrakhan led to the development of herdsmanship, which was characteristic of Armenian cities. We continue from this perspective, highlighting the key claim made in the intricate historical ethnographic study of Armenian cities, which holds that one of the distinctive ways in which the Armenian people coexist socially is through their urban communities.

An examination of the history and operations of the K. Polis Armenian Ashugha Centre revealed that the Ashugha art was a significant part of the city's Armenian craft scene, which also included the art of drummers, sazenders, and hanendes.

The historical and cultural life of the local Armenian community has benefited greatly from the work of both the Astrakhan and K.Pols troupe centres. These institutions are notable for their outstanding artistic productions as well as the noteworthy accomplishments of individual troupes and instrumentalists, who have contributed significantly to the Armenian national identity. Examining these centres' historical legacy offers a chance to create significant borders and forums for interethnic collaboration, cross-cultural exchange, and mutual enrichment.

The executive group published one collection of scientific articles and presented the findings of their work at international conferences, seminars, and scientific journals.

c. Work on gathering folklore from multiple Shirak Province settlements, including Sarnaghbyur, Maralik, Kaps, Vahramaberd, Mayisyan, Marmashen, etc., was done as part of the topic "Children's Folklore of Shirak" (Director: Candidate of Science: H. Matikyan). Thirty memoirs, five fairy tales, eight riddles, five short stories, seven conversations, and twenty games were recorded, along with about fifty folklore units of blessing text addressed to children.

On June 23, 2023, a scientific seminar was held at the Shirak Regional Library to showcase the contemporary interpretation of Shirak children's folklore. The executive team examined about sixty texts on associated with children's folklore in Shirak. A textual analysis was performed on the given material.

The planning of the international youth conference "Dialogue Across Cultures" (August 25–26, 2023) with participation from researchers from the USA, Great Britain, Romania, India, Russia, and Georgia is one of the major scientific accomplishments of the theme.

The group participated in ten national and international conferences during the reporting year and published five articles.

The Director of the SCAS PhD in History

A. Hayrapetyan

Scientific secretary PhD in History

A. Akopyan

